

14. Сердюк Л.З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід / Л.З. Сердюк. – К.: Університет «Україна», 2012. – 323 с.

15. Хекхаузен, Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен ; пер. с англ. – СПб. : Питер; М. : Смысл, 2003. – 860 с.

16. Atkinson, J.M. An introduction to motivation / J.M. Atkinson. – N.Y. : van Nostrand, 1964. – 344 p.

17. Bandura, A. Self-Efficacy Mechanism in Human Agency / A. Bandura // American psychologist, 1982, – Vol. 37, – No. 2, – P. 122-147.

В. В. Іванченко, старший викладач
кафедри педагогіки та психології
Т.П. Барикіна, старший викладач
кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗНАЧУЩОСТІ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ І МОРАЛЬНОСТІ ЯК ОСОБИСТІСНИХ СКЛАДОВИХ В ПИСЬМОВИХ ДЖЕРЕЛАХ ОТЦІВ І ДІЯЧІВ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Незаперечним є той факт, що духовність і моральність як особистісні ціннісні складові українського народу традиційно відповідали цінностям Християнської Церкви, що підтверджує його пареміологія.

В сучасних умовах засилля бездуховності і моральної зубожілості, щоб не втратити людяності, на думку сучасного українського психолога Е.О. Помиткіна «нам необхідні стійкі життєві орієнтири на вищі соціальні результати, якими є духовні ідеали, цінності і сенси» [2, с. 4]. Це активізує потребу духовно-морального відродження запровадженого в письмових джерелах Отців і діячів Християнської Церкви, формування духовнодосконалої і високоморальної особистості. Затаких умов активізується увага на значущості

пошуків шляхів духовного відродження українського народу, його морального орієнтування.

Враховуючи те, що цінності християнських народів, як це підтверджує Кліо, завжди відповідали християнським чеснотам, не дивно, що саме напрацювання Отців Християнської Церкви стають вагомим орієнтиром в боротьбі з проявами духовного зубожіння, маргінальності. Саме в працях християнських пастирів визначені шляхи додуховної і моральної досконалості, природа вад і пристрастей.

Зокрема, один з перших Отців Християнства, Іриней Ліонський (2 ст.) в трактаті «Проти ересей», визначаючи обопільний взаємозв'язок духовного і морального, насамперед вказує, що «особистості духовні від природи, сліднують до духовної досконалості і падіння для них неможливе» [6; с. 150-179].

Перші патристи (3-5 ст.), передусім, духовне сходження до Бога розглядали за ступенями людської віри, значущості її доброти. Зокрема, Іоанн Златоуст (біля 347-407 рр.) в 9-ій «Бесіді про каяття» з-поміж шляхів, що ведуть до духовної досконалості особливу увагу звертає на добрі справи людини без яких «ім'я християнина не зможе принести нам користі» [8, с. 323]. Григорій Богослов (біля 329-389 рр.), розкриваючи глибокий зміст людських добродійностей, зокрема, віри, надії, любові, шляхетності, братолюбства, людяності, смиреності та ін. в Слові «Про любов до бідних», визначає їх тими дороговказами, що дозволяють людині «направити свою життєву стежку на широчінь небесного блаженства» [7, с. 241-247]. Василь Великий (329-379 рр.) в «Моральнісних правилах» з-поміж моральних засад, що тарують шлях до духовної досконалості виокремлює людяність, любов до ближнього [1, с. 188-189].

Аналіз духовно-моральних цінностей, насамперед притаманний і в таких працях Святих Отців, як «Лавсаїк» Паладія (5 ст.), «Луг духовний» Іоанна Мосха (5 ст.) «Питання і труднощі» Максима Сповідника (кінець 6-7 ст.), «Душекорисні повчання» Авви Дорофея (кінець 6-7 ст.), «Морально-

подвижницькі слова» Марка Сподвижника (6 ст.), «Лествиця, що зводить на небо» Іоанна Лествичника (6 ст.) та інших.

Велика роль щодо визначення сутності духовного і морального належить представникам аскетичного чернецтва.

Так в книзі «Духовне зодчество», що складена на основі творів Святих Отців визначено, що «усамітнене аскетичне життя ченців було необхідним» досвідом осягнення заповідей Христових, практика створення нової душі, духовної архітектури...., що надавала людині шлях очещення від пристрастей та можливість зібрати воєдино і направити до Бога те, що зазвичай в людині розрізнене і тягне її в різні боки: дух, душу і тіло, розум, почуття і волю» [2, с. 3-4].

При відсутності єдиного інформаційного простору християнське чернецтво і пустельники, зокрема Авва Євагрій у Єгипті в 4 ст., Варсанофій Великий у Палестині в 6 ст., Максим Сповідник у Малій Азії і Колхиді, Ісак Сірін в Сирії у 7 ст. та інші стали однодумцями як у визначенні психологічних особливостей формування ціннісного єства молодих ченців, так і у визначенні його змістовності.

Наприклад, знаменитий пустельник Макарій Великий (4ст.) вважав, що духовної досконалості можна досягти як за рахунок «власних зусиль», так і за допомогою «Божої благодаті», в результаті чого, очистившись від усіляких пристрастей, «людська душа стає вся світлом, вся-оком, вся-духом, вся-радістю, вся-спокоєм, вся-радінням, вся-любов'ю, вся-милосердям, вся-добротою». [3, с. 75-78].

Повчальним джерелом в жанрі peregrinatio ad Loca saneta постає твір «Історія Єгипетських ченців» (4 ст.), в якому розглянуті духовно-моральні подвиги ченців, зокрема Іоанна Лікійського, Авви Ора, Аммона тощо, які прагнули перевершити один одного в добродіяльності [3].

Наприкінці 10 ст. набуває популярності ісіхазм-вчення, основу якого складала молитовна безмовність, досягнути яку можливо було вірою, каяттям, молитвою, постом. На думку Симеона Нового Богослова духовною людиною

можна було стати за умови «розсудливості, терплячості, лагідності, молитви й спогляданні Бога, безперервній зайнятості внутрішнім діянням» [4, с. 12-13]. Популяризовали ісіхаїські погляди на значущу роль духовної молитви у формуванні особистості в своїх творах в 13-14 ст. і Святі Отці Афону, зокрема Григорій Сінаїт, Григорій Палама, Константинопольський патріарх Калліст, архієпископ Солунський Симеон, Ігнатій Ксанфопулос, чернець Нікіфор патріарх константинопольський Філофей тощо.

Паралельно, хронологічно, не менш важливими джерелами щодо формування духовно-моральних цінностей особистості постають настанови, духовна творчість ченців Західного обряду християнства, що за змістом були більш наближені до етичних правил тогочасного світського життя. Прикладом може слугувати змістовність правил статуту монастиря в Монте-Кассіно, розроблених одним із організаторів Західного чернецтва — Бенедиктом Нурсійським (480-512 рр.). На його думку, приматом всіх доброчеснот постає любов, бо вона «виганяє страх, направляє людину до Бога, формує добрі звички» [6, с. 82-83].

На довгі роки духовними катехизисами для молодих ченців західного християнства були статuti ченців Цистерціанської пустелі (12 ст.) та Статут ордену ченців, заснованого Франціском Ассізьким (13 ст.).

З-поміж Правил достоїнностей цистерціанців, розробленого Бернаром Клервоським (1091-1153 рр.) визначаємо прагнення очищення молитвою, заняття фізичною працею, самопросвітництво, розумове тренування.

З часом на ґрунті Правил достоїнностей духовні учні Бернара склали знамениту «Хартію любові» («Charta caritatis»), девізом якої стали слова Вчителя про те, що «блаженим стає той, хто не женеться за тим, що мати обтяжливо, любити соромно, втратити болісно» [6, с. 87-89].

На думку Франціска Ассізького кроками на шляху духовної досконалості мають бути «обітниця послуху, духовна цнотливість, нестягання багатства, прагнення до миру і любові, уникнення взаємних дорікань і позовів» [6, с. 92-95].

Морально-етичними ідеями наповнені праці авторитетного Вчителя католицької Церкви, філософа-богослова Фоми Аквінського (1225—1274 pp.), зокрема «Трактат проти невіруючих», «Сума теології», в яких моральнісно добрим автор визначає людський вчинок, який відповідає Закону Божому, а з-поміж моральних добродісностей, завдяки яким людина вчиняє добре, називає мудрість, теоерантність, мужність, справедливість. Виокремлює Аквінат і добродісності, що надані Божественною благодаттю. Це віра, надія, любов» [6, с. 183].

Важливими джерелами у відслідкуванні й осмисленні витоків формування ціннісної складової можуть слугувати світсько-релігійні письмові джерела Київської Русі, з-поміж яких визначного твори «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Життя Феодосія Печерського» Нестора-літописця (середина 11-початок 12 ст.), «Притча про людську душу і тіло» Кирила Туровського (близько 1130-1185 pp.), «Молитву» Даніїла Заточника (12-13 ст.), «Повчання...» Великого князя Київського — Володимира Мономаха (1053—1125 pp.).

Визначальними рисами до духовної досконалості у авторів стає сповідальність та зосередженість на внутрішньому духовному житті.

Підсумовуючи висновки праць Святих Отців Християнської Церкви щодо процесу формування особистості, її ціннісної складової, зокрема, духовної і моральної, можна констатувати про те, що «духовність – це властивість особистості... усвідомлювати своє «Я» і місію свого земного існування, а також співвідносити їх з моральнісними законами життя...», що постають як «здатність людини діяти, думати і відчувати згідно своїх духовних зачатків, це способи і прийоми передачі зовнішньо свого внутрішнього духовного світу... Сенси задає духовність, правила і способи дії – моральність» [9, с. 120-121].

Як результат, вищезгадуване дозволяє стверджувати щодо значущості і актуальності визначеної проблеми. Попри слабе психолого-педагогічне дослідження цієї проблематики (дослідження торкається тільки окреслених аспектів духовно-моральних цінностей, зокрема, самоцінностей, самореалізації,

самовдосконалення особистості, морально-етичні цінності тощо), Кліо дає шанс більш глибокому вивченню цього ціннісного письмового пласту, щоб отримати нові чіткі визначення духовності і моральності, віднайти необхідні шляхи духовного відродження нації, її морального орієнтування в епоху Інформаційності, період духовно-моральної кризи.

Література

1. Василий Великий, свт. Нравственные правила. – М.:Отчий дом, 2010. – 176 с.
2. Духовное зодчество. Составлено по творениям: прип. Марка Подвижника, прип. Варсонофия Великого и др.- М.: Братство Святого апостола Иоанна Богослова, 2011. – 384с. – (Серия «Духовная библиотека»).
3. История египетских монахов. Перевод, примечан. Н.А. Кулькова. – М.: Издательство Православного Свято-Тихоновского Богословского Института, 2001. -128 с.
4. Митрополит Иерофей (Влахос). Православная духовность. Перевод с новогреческого М.: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2006. – 136с.
5. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : Монографія. – К.: Наш час, 2005. – 280 с. – Бібліогр. : с. 252-278.
6. Протоиерей Владимир Рожков, доктор церковного права. Очерки по истории римско-католической Церкви. Курс лекций, прочитанный для студентов. Полтава: Переизданне Спасо-Преображенского Мгарского монастыря Полтавская епархия, 2000 – 320 с.
7. Святитель Григорий Богослов. Избранные творения / сост.; предисл. В. Буреги. М.: изд-во Сретенского монастыря, М.: 2008. – 400 с. (Духовное наследие).
8. Святитель Иоанн Златоуст. Избранные творения : В 2 т. / сост.и предисыл. свящ. Александра Гумерова. – М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2008. Т. 2 – 736 с. (Духовная сокровищница).

9. Священник Алексей Мороз, В.С. Безрукова. Образ русской школы. – С.-Пб.: Ситисъ, 2002. – 160 с.

10. Скворцов К. Философия Отцов и учителей церкви (период апологетов). Сочинение. Киев : Общество любителей православной литературы. Изд-во им. св. Льва, папы Римского, 2007. – 472 с.

Р. А. Калениченко, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри основ професійного навчання,
Київський національний університет будівництва
і архітектури, м. Київ
Г. Ю. Мустафаєв, кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології та соціології
УДФС України, м. Ірпінь

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Соціально-економічні перетворення, які постійно відбуваються у суспільстві, ставлять нові вимоги до особистості сучасного фахівця. Все більшого значення для фахівця набуває здатність бути суб'єктом свого професійного розвитку та самостійно знаходити вирішення соціально та професійно значущих проблем в умовах мінливої дійсності [1].

Різними аспектами вивчення проблеми займались: визначення сутності професійного розвитку особистості (Б. Ананьєв, Г. Балл, Е. Зеєр, Л. Мітіна, М. Пряжников, Н. Чепелева, Т. Яценко та ін.); дослідження професійного розвитку спеціаліста (Г. Абрамова, І. Вачков, М. Обозов та ін.); виокремлення необхідних професійно значущих якостей працівника (І. Гриншпун, Т. Гура, Є. Климов, О. Лідерс, О. Сухарьов та ін.); виявлення детермінант професіогенезу майбутніх спеціалістів на етапі фахової підготовки (В. Бочелюк, Л. Шнейдер та ін.); визначення концептуальних положень психологічного супроводу як системи професійної діяльності психолога (Р. Бітянова, Н. Глуханюк, Р. Овчарова та ін.).